

Trabzon İlahiyat Dergisi
Trabzon Theology Journal
ISSN 2651-4559 | e-ISSN 2651-4567
TİD, cilt / volume: 7, sayı / issue: 1
(Bahar / Spring 2020): 161 - 190

Hıristiyan Kutsal Metinlerinde Tartışmalı Bir Figür: Mecdelli Meryem

A Controversial Figure in Christian Scriptures: Mary Magdalene

Maksude Kurt Fidan

Dr., MEB Kaşüstü Cumhuriyet Ortaokulu
PhD., Ministry of Education Kaşüstü Cumhuriyet Secondary School
Trabzon/Turkey

e-mail: maksudekurtfidan@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6942-2269>

DOI: 10.33718/tid.721659

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 16 Nisan / April 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 8 Haziran / June 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Maksude Kurt Fidan, "Hıristiyan Kutsal Metinlerinde Tartışmalı Bir Figür: Mecdelli Meryem", *Trabzon İlahiyat Dergisi* 7/1 (Bahar 2020): 161 - 190.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tid>
mailto: trabzonilahiyatdergisi@gmail.com

Copyright © Published by Trabzon Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.
Trabzon University, Faculty of Theology,
Trabzon, 61080 Turkey.
Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Hıristiyan Kutsal Metinlerinde Tartışmalı Bir Figür: Mecdelli Meryem

Öz

Hıristiyan geleneğinde İsa'nın annesi Bakire Meryem'den sonra ona en yakın olan kadının Mezdelli Meryem olduğunu ifade etmek gerekir. Yeni Ahit'te onun İsa'ya görevinde yardımcı olan kadınlardan biri olduğu ve çarmıh sonrasında İsa'nın dirilişini diğer havarilere haber veren kişi olduğu belirtilmektedir. Kanonik kaynaklarda kendisi hakkında çok fazla bilgi verilmesi de özellikle kanonik olmayan kaynaklar açısından Mezdelli Meryem'in erken dönem Hıristiyan topluluğu içerisinde çok önemli bir konuma sahip olduğu söylenebilir. Nitekim Mezdelli Meryem, Hıristiyanlığın ilk yüzyıllarına ait ve İsa'nın dirilişi sonrasında havarileri ile konuşmalarını içeren bazı metinlerde de temel konuşmacılardan biri olarak dikkati çekmektedir. Hatta manevi hakikatleri anlama noktasında İsa tarafından sık sık övgüye mazhar olmaktadır. Yine Hıristiyanlığın ilk yüzyıllarına ait kaynaklarda bazı erkek havarilerin Meryem'in bu konumundan ciddi rahatsızlık duyduğu ve İsa'ya tepki gösterdiği de vurgulanmaktadır. Öte yandan Hıristiyanlık tarihinde uzunca bir süre Mezdelli Meryem'in sonradan tövbe etmiş günahkâr bir kadın olarak tasvir edildiğini görürüz. Son dönemlerde bu anlayışın yanlışlığı resmi olarak kabul edilse de günümüzde halen Mezdelli Meryem'in gerçek kimliği önemli bir tartışma konusudur. Mezdelli Meryem İsa'nın eşi midir yoksa çok değer verdiği bir havarisi mi? İşte bu çalışmada hem kanonik hem de kanonik olmayan Hıristiyan kaynaklarında Mezdelli Meryem'in nasıl tasvir edildiği mukayese edilerek Mezdelli Meryem'in Hıristiyanlık tarihindeki yeri ve öneminin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hıristiyanlık, Yeni Ahit Literatürü'nde kadın, Nag Hammadi Literatürü, Mezdelli Meryem.

A Controversial Figure in Christian Scriptures: Mary Magdalene

Abstract

In the Christian tradition, it is necessary to express that the woman closest to Jesus after his mother, the Virgin Mary, is Mary Magdalene. It is indicated in the New Testament that she was one of the women who assisted Jesus in his mission and that the one who informed the other apostles of Jesus' resurrection after the crucifixion. Although there is not much information about her in the canonical sources, it can be said that Mary Magdalene has a very important position in the early Christian community especially in terms of non-canonical sources. Hence Mary Magdalene draws attention as one of the main speakers in some texts from the first centuries of Christianity and including conversations with the apostles after the resurrection of Jesus. Yet more she is often praised by Jesus in terms of comprehending spiritual truths. Also in the sources of the first centuries of Christianity, it is emphasized that some male apostles were seriously disturbed by this position of Mary Magdalene and reacted to Jesus. On the other hand, we see that Mary Magdalene was depicted for a long time as sinful woman who later repented in the history of Christianity. Although the mistake of this understanding has been officially accepted in recent years, the true identity of Mary Magdalene is still an important subject of dispute today. Is Mary Magdalene the wife of Jesus or an apostle that he valued so much? Here in this study it is aimed to determine the place and importance of Mary Magdalene in the Christian history by comparing how Mary Magdalene is depicted in both canonical and non-canonical Christian sources.

Keywords: Christianity, Women in the New Testament Literature, The Nag Hammadi Literature, Mary Magdalene.

Giriş

Hıristiyan geleneğinde Mecdelli Meryem¹ kendisini İsa'ya adayan birçok kadın gibi ona görevi boyunca eşlik etmiş önemli bir takipçisidir. Aynı zamanda Meryem, Yeni Ahit'te İsa'nın çarmıha gerilmesi ve dirilişi hadiselerinde aktif rol oynayan önemli bir karakterdir. Luka İncili'ne göre Meryem, İsa'nın Galile'deki hizmetleri boyunca yanında bulunmuş ve İsa'nın açıkça belirtilmemiş bir hastalıktan iyileştirdiği yakın bir yoldaşdır.² Hatta Meryem, Hıristiyan teolojisinin kendisini dayandırdığı İsa'nın dirilişi hadisesinin şahidi olarak dört incilde de ismi geçen tek kişidir. Markos ve Yuhanna İncilleri'nde ise dirilen İsa'nın ilk görüldüğü kişi Meryem'dir.³ Bu durum, Meryem üzerine yapılan araştırmaların özellikle Hıristiyanlığın ilk dönemlerinin aydınlatılması açısından ne kadar önemli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

XIX. ve XX. yüzyıllarda Hıristiyanlığın ilk dönemlerine ait el yazmalarının keşfedilmesi ile birlikte Meryem'in çok daha önemli vasıfları olduğu ortaya çıkmıştır. Bu metinlerde Meryem'in İsa'nın aktardığı öğretileri en iyi anlayan ve yorumlayan havari olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle Meryem İncili'nin keşfi bu hususta bir dönüm noktasıdır. Nitekim II. yüzyılın başlarına tarihlenen bu İncil'de Meryem, bir kadın lider olarak, endişeye kapılan erkek havarilerin aksine cesareti, gözü karalığı ile tebarüz etmektedir. Burada İsa'dan aldığı gizli öğretileri diğer havariilere açıklayan yetki sahibi ideal bir havari olarak takdim edilmektedir. Bu açıdan, Hıristiyan kutsal metinlerinde nasıl bir Mecdelli Meryem portresi çizildiği araştırmanın temel konusunu teşkil etmektedir. Söz konusu Hıristiyan kutsal metinlerinden kasıt kanonik ve apokrif tüm metinlerdir. Ancak kanonik olmayan bütün kaynaklara yer vermek mümkün olmadığından bu çalışma öncelikle Mecdelli Meryem'e geniş yer ayıran Nag Hammadi Literatürü metinleri ve öne çıkan kanonik olmayan diğer kaynaklar ile sınırlıdır.

Mecdelli Meryem, gerek kanonik kaynaklarda gerekse de kanonik olmayan kaynaklarda önemli bir figür olarak yer almasına rağmen, IV. yüzyıldan başlayarak batıdaki Hıristiyan teologlar tarafından Luka'da İsa'nın ayağına yağ süren ve ismi verilmeyen günahkâr kadınla ilişkilendi-

1 Bundan sonra gerek duyulmadıkça sadece Meryem denilecektir.

2 Luka 7/36-50.

3 Markos 16/9; Yuhanna 20/14.

rılmıştır. Daha sonrasında İnciller'deki neredeyse bütün isimsiz günahkâr kadınlar ile Mecdelli Meryem'e işaret edildiği düşünülmüştür. Bu tarihsel süreçte Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde havari ve eğitici olarak tasvir edilen Meryem'in ilerleyen yüzyıllarda sonradan tövbe etmiş bir hayat kadınına dönüştürüldüğüne şahit oluruz. Resmi olarak bu yanlışlığın düzeltilmesi için on altı asır geçmesi gerekmiştir.

Öte yandan 2003 yılında Dan Brown'un kaleme aldığı ve büyük yankı uyandıran "Da Vinci'nin Şifresi" isimli kitaptan sonra Meryem'in kimliği ile ilgili tartışmalar artmıştır. Nitekim bu kitabın iddiasına göre İsa'nın son akşam yemeğindeki kutsal kâse Meryem'in rahmini temsil etmekte ve aslında İsa'nın soyu devam etmektedir. Yine bu kitaba göre Meryem çarmlıktan sonra Fransa'ya giderek İsa'nın kızı Sarah'ı dünyaya getirmiştir. Ama kilise etkinliğini ve gücünü yitirmemek adına bu sırrı saklamaktadır. Dan Brown, kitabında İsa'nın Meryem ile evli olduğu tezini kanıtlamak için gnostik İnciller'den örnekler vermektedir. Yalnız bu kitapta Meryem bir havariden daha ziyade bir eş olarak öne çıkmakta ve Hıristiyanlık öncesine dayanan kayıp tanrıça geleneğinin bir sembolü olarak sunulmaktadır. Hatta bazı araştırmacıların daha da ileri giderek Katharlar'a karşı düzenlenen Albigena haçlı seferinin sebebinin, Katharlar'ın İsa'nın, Meryem aracılığıyla neslinin devam ettiğine yönelik inançları olduğunu ileri sürmesi dikkate şayandır.⁴

Ülkemizde hususen bu konu ile ilgili pek de çalışma bulunmamaktadır. Bu araştırma hem mevcut boşluğu doldurmayı hem de tartışılan meseleyi daha çok kutsal metinler ekseninde ele alarak katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Yine Hıristiyanlığa ait kutsal metinler üzerinden kadın karşıtı söylemleri sosyal ve siyasi etkileri de göz önünde bulundurarak nasıl okumamız gerektiğine dair bir bakış açısı sunmak da araştırmanın hedefleri arasındadır. Günümüzde Batı'da hâlâ Mecdelli Meryem figürü etrafında Hıristiyanlığın kökenlerine kadar uzanan muhtelif araştırmalar ve tartışmalar devam etmektedir. Özellikle Meryem İncili'ni Kıptice'den İngilizceye çeviren ve bize bu konuda önemli bilgiler veren Karen L. King başta olmak üzere, Antti Marjanen, Bart d. Ehrman ve Margaret Starbird gibi araştırmacıların Meryem'in İsa ile olan ilişkisi ve Hıristiyanlık'taki önemine dair pek çok çalışması mevcuttur. Söz konusu çalışmaların ço-

---

4 Margaret Starbird, *Mary Magdalene, Bride in Exile* (Rochester: Bear & Company, 2005), 81.

ğunda kanonik ve kanonik olmayan kaynaklarda yer alan Meryem figürüne dair farklı anlatımlar mukayese edilerek bunun muhtelif nedenleri tartışılmaktadır. Ayrıca ilgili araştırmacıların bu tartışmalar üzerinden bir Hıristiyan kutsal metin eleştirisi de ortaya koymaları dikkat çekicidir. İşte bu araştırmada da kanonik ve kanonik olmayan kaynaklardaki Meryem anlatılarından hareketle öncelikle bir literatür taraması yapılmıştır. Daha sonrasında ise söz konusu mesele mukayeseli bir metot ile ele alınmış ve elde edilen veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak tahlil edilmeye çalışılmıştır.

1. Yeni Ahit'te Mecdelli Meryem

Yeni Ahit'te ismi çok fazla yerde zikredilmemesine rağmen Mecdelli Meryem, Hıristiyanlık tarihinin en önemli ve en tartışmalı figürlerinden birisidir. Nitekim Yeni Ahit'te Meryem'in İsa'nın görevi süresince ona yardımcı olan kadınlar arasında olduğu belirtilmektedir. Yine onun, Yeni Ahit'te İsa'nın çarmıha gerilişinden üç gün sonra İsa'nın kabrine giderek bedenine sürmek için hoş kokulu baharatlar taşıyan kadınlar arasında yer aldığı vurgulanmaktadır. İsa'nın dirilişine şahitlik eden kadınlar arasında yer alan Meryem, Markos ve Yuhanna İncili'ne göre dirilen İsa'nın ilk görüldüğü ve havarilere İsa'nın dirildiği haberini ileten kişidir.⁵

İncillerin kaleme alındığı dönemde Meryem isminin çok yaygın olarak kullanıldığını görürüz. Zira İncillerde İsa'nın annesi Meryem, Lazar ve Martha'nın kız kardeşi Meryem, Yakup ve Yose'nin annesi Meryem (Markos 15/40) ve Mecdelli Meryem adında dört kadın bulunmaktadır. Bu anlamda "Mecdelli" lakabı onu diğerlerinden ayırmaktadır. Meryem'e verilen "Mecdelli" lakabı, Galile denizinin kenarındaki müreffeh bir yer olan ve Aramice ismi Mecdal (Yunanca Tarichaeae) olarak geçen kasabadan gelmektedir. Bu yer, kaliteli tuzlu balık ve balık yağı ile ünlü bir kasabadır. Muhtemelen Meryem'in de balıkçılık ile ilişkili bazı işlerle meşgul olduğu düşünülmektedir. Balıkçılık, o dönemde kadınların yoğun olarak çalıştığı bir meslek olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta Luka 8/2'de "İçinden yedinci çıkmış olan "Mecdelli" denilen Meryem, Hiroides'in kâhyası Kuza'nın karısı Yohanna, Suzanna ve daha birçokları İsa ile dolaşıyordu. Bunlar, kendi olanakları ile İsa ve öğrencilerine yardım ediyorlardı." ifadesinin bu

5 Markos 16/1; Luka 8/2; Yuhanna 20/14; Markos 16/10.

önermeyi doğruladığı ileri sürülmektedir.⁶

Yeni Ahit'teki İnciller'de Mecdelli Meryem'e işaret ettiği kabul edilen farklı anlatımlar mevcuttur. Mesela Luka'da, kendisinden yedi cin çıkan Meryem'in ve bazı kadınların malları ile İsa'ya yardım ettiği söylenir. Akabinde Meryem, İsa'nın Galile'deki görevi boyunca onun takipçisi olarak sunulur. Yine Luka'da İsa'nın misafir olduğu bir sofraya gelerek, ayaklarının yanında durup ağlayan, İsa'nın ayaklarını öpen ve yağ ile mesheden ve İsa'nın bağışlandığını söylediği günahkâr kadının da Mecdelli Meryem'e işaret ettiği düşünülür.⁷ Aynı İncil'deki bir başka yerde, kendisinden yedi cin çıkmış olan 'Mecdelli Meryem' şeklinde onun gibi kötülüklerden kurtulmuş bazı kadınlarla birlikte malı ile İsa'ya yardımda bulunduğu belirtilir.⁸ Bir başka yerde de Martha adlı bir kadının İsa'yı evine davet ettiği, onun Meryem adındaki kız kardeşinin Rabb'in ayakları dibinde oturup onun sözünü dinlediğinden bahsedilir.⁹ Buradaki Meryem isimli kadının da Mecdelli Meryem olduğu ileri sürülmektedir.

Luka ve Yuhanna İncilleri'nin Mecdelli Meryem'e dair verdiği bilgiler birbirinden farklılık arz etmektedir. Örneğin Luka İncili'nde, Meryem ile ilgili verilen bilgiler bazı araştırmacılar tarafından sorgulanmaktadır. Luka 8/2'de Meryem'den, kendisinden yedi cin çıkarılan kadın olarak bahsedilmektedir. Bu ifadenin muhtemelen İsa'nın onu iyileştirdiği imasını içerdiği düşünülmektedir. Yine Luka 8/1-3'de İsa'nın dolaşarak vaaz ettiği on iki havarisinin yalnızca erkeklerden oluştuğu ve aralarında kendisinden yedi cin çıkmış olan Meryem'in de bulunduğu kötü ruhlardan ve hastalıklardan kurtulan kadınların ise maddi hizmetler ve finansal yardımlar yapabildiği vurgulanmaktadır. Bu bilgilerin yalnızca Luka'da yer almasının, kimi araştırmacılara göre Luka'nın Meryem'in ve diğer kadınların statüsünü düşürme eğiliminden kaynaklandığı ileri sürülmektedir.¹⁰ Bu anlamda Gordon Thomas'ın Meryem ile ilgili kaleme aldığı kitabında onu on üçüncü havari olarak takdim etmesi dikkat çekicidir.¹¹ Yuhanna

6 Diane Treacy-Cole, "Mary Magdalene", *The Encyclopedia of Religions*, ed. Lindsay Jones (New York: Macmillan, 2005), 9: 5756.

7 Luka 7/36-50.

8 Luka 8/2.

9 Luka 10/38-42.

10 Karen L. King, *The Gospel of Mary of Magdala: Jesus and the First Woman Apostle* (California: Polebridge, 2003), 142.

11 Ayrıntılı bilgi için bk. Gordon Thomas, *13. Havari: Mecdelli Meryem'in Yaşam Öyküsü*,

İncil’inde ise dirilen İsa’nın, bu hadise sonrasında Meryem’e açıkladığı müjdeyi diğer havarilere de iletmesi için ona özel öğretiler ve vazifeler verdiği belirtilmektedir. Bu durumu içtenlikle kabul eden Meryem, böylelikle yeniden dirilişin ilk habercisi olmakta ve burada özellikle “havari” diye nitelendirilmemesine rağmen, daha sonraki gelenek tarafından adeta “havarilere gönderilen havari” olarak takdim edileceği bir rol üstlenmektedir.¹²

Yeni Ahit’te Mecdelli Meryem ile ilgili olarak karşılaştığımız başka bir problem de onun kimliği meselesidir. Luka 7/36-50’de İsa’nın ayaklarını öpen ve yağ ile mesheden ve İsa’nın bağışlandığını söylediği ismi verilmeyen günahkâr kadının ve yine Luka 10/38-42’de İsa’yı evine davet eden Martha adlı bir kadının evinde Rabb’in ayakları dibinde oturup onun sözünü dinleyen Martha’nın kız kardeşi (Bethanlı) Meryem’in, Mecdelli Meryem ile aynı kişiler olduğu düşünülmektedir. Yuhanna İncil’inde ise, Bethanlı Meryem’in, Rabb’i mesh ettiği ve ayaklarını saçları ile sildiği anlatılmaktadır.¹³ Tüm bu anlatımlar gerçekten de Mecdelli Meryem’in kimliğine dair bir kafa karışıklığına neden olmaktadır. Öte yandan, Mary A. Beavis gibi bazı araştırmacılara göre Bethanlı Meryem ile Mecdelli Meryem birbirinden farklı kimlikleri temsil etmektedir. Ancak Beavis, bu karışıklığın nedenlerini şöyle açıklamaktadır: “Yuhanna İncil’inde hem Mecdelli Meryem hem de Bethanlı Meryem önemli karakterlerdir. Ancak ona göre, Martha’nın kız kardeşi olarak gösterilen Bethanlı Meryem ile Mecdelli Meryem arasındaki ayırım bu İncil’de net değildir. Yuhanna’nın, Bethanlı Meryem ve Mecdelli Meryem’i aynı isim ve karakterde tasviri, erken dönem Hıristiyan kaynaklarında bu ikisinin aynı kişiye dönüşmesine neden olmuştur. Bunun yanında Mecdelli Meryem’e yer veren gnostik ve apokrif kaynaklarda “Mecdelli” şeklindeki sıfatın çok az yerde kullanıldığı genellikle sadece Meryem denildiği görülmektedir.”¹⁴

Günümüzde birçok araştırmacı Yeni Ahit’te bahsedilen Bethanlı Meryem ile Mecdelli Meryem’in ayrı kişiler olduğu konusunda ısrarlıdır.¹⁵

---

trc. Selim Yeniçeri (İstanbul: Beyaz Balina Yayınları, 2004).

12 King, *The Gospel of Mary of Magdala*, 142.

13 Yuhanna 11/2.

14 Mary Ann Beavis, “Reconsidering Mary of Bethany”, *The Catholic Biblical Quarterly* 74 (2012): 283-290.

15 Bk. J. E. Fallon, “Mary Magdalene, St.”, *The New Catholic Encyclopedia*, eds. Thomas Carson, Joann Cerrito, (Washington: Gale, 2002), 9: 287-288.

Nitekim 1963'te II. Vatikan Konsili'nde de azizler takviminin değerlendirilmesine karar verilmiş ve 22 Temmuz'daki Mecdelli Meryem yortusunun Martha'nın kız kardeşi ya da İsa'nın günahlarını bağışladığı günahkâr bir kadına değil yalnızca Mesih'in dirilişten sonra görüldüğü kişiye adanması hususu vurgulanmıştır.¹⁶ Böylelikle hem Yeni Ahit'te Mecdelli Meryem'in kimliğine açıklık getirilmiş hem de resmi olarak azizler arasındaki yerini almıştır.

2. Dirilişin Habercisi Meryem

İsa'nın dirilişi Hıristiyan inancının merkezinde yer alan bir husustur.¹⁷ Pavlus da bu hususu "Şayet Mesih dirilmemişse bildirimiz de imanınız da beyhudedir."¹⁸ sözleriyle doğrulamaktadır. Bu anlamda Meryem'in Markos ve Yuhanna İncilleri'nde dirilişin ilk şahidi ve bu haberi diğer havarilere ulaştıran kişi olmasının onu Hıristiyan tarihindeki çok önemli bir figür haline getirdiği söylenebilir. Yani, onun İsa'nın dirilişinin şahidi olması Yeni Ahit'te sadece kadın havariler için değil aynı zamanda başka kimseye verilmemiş bir roldür.¹⁹ Hatta Ehrman'a göre, birileri çıkıp İsa'nın ölümden dirildiğini iddia edene kadar Hıristiyanlık diye bir din mevcut değildir. Bunu da ilk gerçekleştiren kişi Meryem'dir. Bu nedenle Meryem, Hıristiyanlığın başlatıcısıdır.²⁰

Yeni Ahit'teki Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'da İsa'nın dirilişine ilk şahit olanların kadınlar olduğu vurgulanmaktadır. Bu kadınların da Mecdelli Meryem, Salome ve Yakup'un annesi Meryem olduğu belirtilmektedir.²¹ Matta ve Markos İncilleri'ne göre, aralarında Mecdelli Meryem'in de bulunduğu İsa'nın mezarını görmeye giden kadınlar İsa'nın dirildiği haberini bir melekten öğrenmişlerdir.²² Luka İnciline göre İsa'nın

16 Esther A. De Boer, *The Gospel of Mary: Beyond a Gnostic and a Biblical Mary Magdalene* (London: T & T Clark, 2004), 4.

17 Edward A. Mangan, "The Woman at The Tomb", *The Catholic Biblical Quarterly* 7 (1945): 191.

18 1 Korintliler 15/14.

19 Claudia Setzer, "Excellent Women: Female Witness to the Resurrection", *Journal of Biblical Literature* 116 (1997): 266.

20 Bart D. Ehrman, *Peter, Paul, and Mary Magdalene: The Followers of Jesus in History and Legend* (Oxford: Oxford University Press, 2006), 256.

21 Matta 28/1; Markos 16/9; Luka 24/10; Yuhanna 20/10-18.

22 Matta 28/1-3; Markos 16/5-7.

dirildiği haberini kadınlar iki melekten öğrenip diğer havarilere haber verirken, Yuhanna'ya göre ise İsa'yı mezarında bulamayan Mecdelli Meryem, iki havarisine durumu anlatır ve mezarda İsa'nın olmadığını gören iki erkek havari evine geri döner. Meryem mezarın başında ağlar ve mezarın içinde iki melek görür. Daha sonra ayakta duran İsa'yı görür ama onun bahçıvan olduğunu zanneder. Daha sonrasında ise İsa olduğunun farkına varır. Meryem'in kendisine dokunmasına izin vermeyen İsa, diğer havarilere haber vermesi için onu görevlendirir.²³

Snoptik İnciller'de kadınların özellikle de Meryem'in İsa'nın dirilişine şahit oldukları ve bu hadiseyi korkmadan diğer havarilere haber verdikleri belirtilir. Yine Luka İncili'nde havarilerin boş hikâyeler anlattıklarını ileri sürüp İsa'nın dirildiği haberini veren Meryem ve beraberindekilere inanmadıkları ardından da İsa'nın onları azarladığı anlatılmaktadır.²⁴ Yalnız Pavlus'un mektuplarında ilginç bir şekilde kabri boş bulan bir kadın ya da kadınlardan bahsedilmemesi dikkat çekicidir.²⁵ Markos ve Yuhanna'da dirilişin ilk şahidinin Meryem olduğu vurgulanmasına karşın Pavlus, İsa'nın dirilişinin ilk şahidi olarak Petrus'u (Aramice Kefas) öne çıkarmaktadır: "...Mesih günahlarımıza karşılık öldü ve üçüncü gün ölümden dirildi. Kefas'a, sonra On İnkiler'e görüldü. Daha sonra da beş yüzden çok kardeşe aynı anda görüldü... Bundan sonra Yakup'a... bana da görüldü."²⁶ Bazı araştırmacılar Pavlus'un, o dönemde Yahudi hukukuna göre kadınların şahit olarak kabul görmemelerinden ötürü, İsa'nın dirilişini ikna edici kılmak için böyle bir yola başvurduğunu düşünmektedirler.²⁷ Daha sonraki yüzyıllarda da kilise babalarının Hıristiyanlık'ta kadınların bu önemli pozisyonu konusunda sessiz kaldıkları ve görmezden geldikleri belirtilmektedir.²⁸

Öte yandan, erken dönem kilise babalarına göre Meryem'in İsa'nın dirilişine şahitlik etmesinde problemlili olan üç durum mevcuttur. Birincisi, kilise babaları Yuhanna İncili'nde İsa'nın Meryem'e kendisine dokunmamasını söylemesini dirilişinin fiziksel olmadığı yönünde yorum-

23 Luka 24/4-19; Yuhanna 20/1-18.

24 Luka 24/22-27.

25 Ehrman, *Peter, Paul, and Mary Magdalene*, 254.

26 1 Korintliler 15/3-8.

27 Ehrman, *Peter, Paul, and Mary Magdalene*, 254.

28 Setzer, "Excellent Women: Female Witness to the Resurrection", 264.

lamaktadırlar. İkincisi, Meryem'in İsa'yı gördüğünde yalnız olması ve bir şahidinin olmaması şüpheli görünmekte, üçüncüsü ise İsa'nın ilk ona görünerek bazı özel öğretiler paylaşması ve sonrasında da diğer havarileri de eğitmesini istemesinin yani bir kadına diğer havarilerden daha üstün bir statü verilmesinin mümkün olmadığını düşünülmesidir. Erken dönem kilise babalarının bu hususları vurgulamalarına rağmen Meryem'e bakış açıları büyük oranda olumludur. Ancak IV. yüzyıldan sonra Meryem'in dirilişe şahitliği noktasında, bazı kilise babaları tarafından daha olumsuz bir tablo ortaya koyulmaya başlanmıştır. İsa'nın ona dokunmamasını söylemesi, dirilişi tam olarak kavrayamaması ve hakiki imandan eksikliği noktasında yorumlanmıştır. Hatta onun erkek havarilere gönderilmesi dirilişi haber vermesi için değil, bu konudaki zayıflığını güçlendirmek içindir. Bu açıdan Meryem, dirilişin ilk şahidi değil, bu hadiseye tanıklık eden grubun bir üyesi olarak görülmüştür.²⁹

Bu bilgilere ilaveten, Meryem'in İsa'nın dirilişine şahitlik etmesi ile ilgili anlatıların antik tanrıça kültüne dair bazı unsurlarla benzerlik içerdiği de düşünülmektedir. Meryem figüründeki bazı unsurların özellikle Sümer mitolojisi ile olan benzerliği dikkat çekicidir. Örneğin, Yuhanna İncili'nde Meryem'in dirilen İsa'yı görüp, onu "bahçıvan" zannettiği ve ona Rabbin yerini sorduğu anlatılmaktadır.³⁰ Burada Meryem'in İsa'yı yanlışlıkla "bahçıvan" zannedişi önemlidir. Zira tanrıça İnanna'nın oğlunu kaybettiği için ağladığı Sümer'de, tanrıçaların sevgili-oğullarına "bahçıvan" ismi verilmektedir. Daha da önemlisi sevgili-oğulların kurban ayininde, tapınak rahibeleri tarafından mesh edilme ritüeli mevcuttur. Bu anlamda, erken Rönesans çizimlerinde Meryem'in çoğunlukla elinde mesh etme yağı tutan ve baharat taşıyıcısı kederli bir kadın olarak tasvir edilmesi ilgi çekicidir.³¹ Meryem ile ilgili ortaya atılan iddialardan biri de onun Hıristiyan olmadan önce bir tapınak rahibesi olduğu görüşüdür. Bu anlamda tanrıça kültüründe tanrıçaların temsili olarak görülen rahibelerin, ritüellerin başarılı bir sonucu olarak kurtarıcının dirilişini ilan eden kişiler olması dikkate şayandır. Nitekim Luka'daki anlatıda erkek havarilerin diriliş ile ilgili hiçbir bilgisinin olmadığı vurgulanmaktadır.³² Hatta kimi araştır-

29 King, *The Gospel of Mary of Magdala*, 150.

30 Yuhanna 20/11-15.

31 Anne Baring - Jules Cashford, *The Myth of the Goddess: Evolution of an Image* (London: Arkana Penguin, 1993), 591-592.

32 Luka 24/10-11.

macılara göre bu anlatılarda Meryem, sadece bir tapınak rahibesi olmaktan çıkmış aynı zamanda İsa'nın gelinine de dönüşmüştür.³³ Söz konusu bu benzerliklerin, Hıristiyanlığın doğduğu coğrafyadaki mitolojik anlatı ve inanışlardan ne denli etkilendiğini gösteren çarpıcı örnekler olduğunu söylemek mümkündür.

Meryem'in İsa'nın dirilişine şahitlik etmesini onun aydınlanma süreci olarak yorumlayan araştırmacılar da mevcuttur. Onlara göre, bu aydınlanma sürecinden çıkarılacak bazı metaforlar vardır. Zira buradaki mezar metaforu, gnostik düşünceye göre beden içinde manevi olarak ölü bulunduğu bir "kabr"e işaret etmektedir. Meryem'in kabri boş olması ise, insanın kendisinin fiziksel bedenden ibaret olmadığını idrak etmesini ifade etmektedir. Yine, Meryem'in dirilmiş İsa'yı görmesi de insanın tanrısal doğasının şuuruna ermesi olarak düşünülmektedir.³⁴

Meryem ile ilgili merak edilen hususlardan biri de İsa'nın dirilişi ve göğe yükselmesinin ardından Meryem'e ne olduğudur. Bu konuda iki anlatı dikkati çekmektedir. İlki, VI. yüzyılda Gregory of Tours'a dayanan söylenceye göre Meryem, İsa'nın dirilişi sonrasında Kudüs'teki Hıristiyan topluluğun içerisinde bulunmuş ve sonra Efes'e giderek ölünceye kadar İsa'nın annesi ve Yuhanna ile burada yaşamıştır. IV. yüzyılda anonim bir yazara dayanan daha eski bir söylenceye göre ise Meryem, Fransa'ya seyahat etmiş ve İsa'nın son akşam yemeğinde kullandığı kadehi (sangraal) Fransa sahillerine getirmiştir.³⁵ 'Kutsal kâse' denilen bu kadeh çok farklı kurgu ve tartışmalara neden olmuştur. Starbird'e göre, "sangraal" Fransa'daki yerel dilde "kan krallığı" anlamına gelmekte ve bu ifadeye iki farklı yorum getirilmektedir. Birinci yoruma göre bu kutsal kâse, İsa'nın kanının bulunduğu son akşam yemeği kâsesidir. İkincisi ve en tartışmalı olanına göre de Arimathealı Yusuf'un korumasında Fransa'ya gelen Meryem, İsa'nın eşidir ve bir çocuk dünyaya getirmiştir. İşte kâsedeki kan da İsa'nın neslini temsil etmektedir.³⁶

33 Birgit Breninger, *Feminist Perspectives on Cultural and Religious Identities* (New York: Peter Lang, 2012), 183-184.

34 Timothy Freke - Peter Gandy, *Jesus and The Lost Goddess* (New York: Harmony Books, 2001), 98.

35 Breninger, *Feminist Perspectives on Cultural and Religious Identities*, 185.

36 Margaret Starbird, *The Woman with The Alabaster Jar: Mary Magdalen and The Holy Grail* (Rochester: Bear & Company, 1993), 26.

Meryem'in İsa'nın eşi olup olmadığı tartışmaları özellikle Dan Brown'un 'Da Vinci'nin Şifresi' kitabından sonra artmaya başlamıştır. Ancak İsa ve Meryem'in evli olduklarına dair hiçbir tarihsel kanıt mevcut değildir. Brown'un kitabında bu evliliğe, o dönemlerde Yahudi hukukuna göre genellikle erkeklerin evli olduğu ve İnciller'de de İsa'nın bekâr olduğuna dair bir ifadenin geçmemesi delil gösterilmektedir. Oysa Ehrman'ın verdiği bilgilere göre, I. yüzyıl Yahudi tarihçisi Josephus, o dönemde Esseniler arasında bekâr erkeklerin varlığından bahsetmektedir. Yine dünyanın sonunun geldiği düşüncesine sahip bir çok Yahudi erkeğin de bekârlığı tercih ettiği bilinmektedir. O'na göre, şayet Meryem İsa'nın eşi olsaydı, İnciller'de geldiği kasabasıyla değil annesi, teyzesi, kız kardeşinde olduğu gibi eşi olarak açıkça belirtilirdi.³⁷ Kanaatimizce de Meryem'in İsa'nın eşi olduğu ve onun neslini devam ettirdiği iddiaları bir kurgudan ibarettir.

3. Bir İmge ve Kült Olarak Mecdelli Meryem

İlk dönem kilise babalarının çizdikleri Meryem imgesi oldukça olumludur. Mesela, III. yüzyıl kilise babalarından Hippolytus, Meryem'in "havarilere gönderilmiş havari" olarak nitelendirilmeye layık ilk kişi olduğu görüşündedir. Yine IV. yüzyılda Hippolytus Augustin ve V. yüzyılda John Chrysostom da Meryem için bu lakabı kullanmaktadır. Bazı araştırmacılara göre, havari unvanı Meryem açısından bir saygı ifadesidir.³⁸ Özellikle VI. yüzyıldan sonra Meryem imgesinin çok farklı bir şekilde değişime uğradığı gözlemlenmektedir. Bu değişimin temelinde Papa I. Gregorius'un kendi döneminde, kutsal kitaptaki Meryemleri sadece birleştirmeye kalmaması, aynı zamanda Meryem'in ahlâkî boyutunun altını çizerek, onun İnciller'de ismi verilmeyen günahkâr kadın olduğunu da ilan etmesinin yattığını da belirtmek gerekir. Her ne kadar Batı'da bu kabul görürken, Doğu Hıristiyanlığı böyle bir birleştirmeyi kabul etmemiş olsa da, bu durum ilerleyen yüzyıllarda İnciller'de her ismi verilmeyen günahkâr kadının Meryem ile ilişkilendirilmesine de zemin hazırlamıştır.³⁹ Dolayısıyla Hıristiyanlığın erken dönemlerinde havari ve öğretici olan Mecdelli Meryem, daha sonraki yüzyıllarda 'tövbe etmiş günahkâr bir kadın' olarak tasvir edilmiştir.

37 Ehrman, *Peter, Paul, and Mary Magdalene*, 248-251.

38 Treacy-Cole, "Mary Magdalene", 9: 5757.

39 King, *The Gospel of Mary of Magdala*, 151.

Kimi araştırmacılara göre, başlangıçta Hıristiyanlık'ta çok önemli bir rol oynayan Meryem, Kilise tarafından itibarsızlaştırılmıştır. Aynı zamanda "İsa'nın en sevdiği takipçisi" olmaktan çıkarılıp günahın ve günahkârlığın en tipik temsilcisine dönüştürülmüştür. Bu anlayışın Hıristiyan sanatına da yansıdığını genellikle çıplak gösterilen Meryem tablolarından müşahade edebiliriz. Hatta XIV. yüzyıla ait bazı ikonografilerde giyinik gösterilen Mecdelli Meryem, Bakire Meryem'in mavi giysilerinin aksine, günahın rengi olan kırmızı giysiler içinde resmedilmektedir.⁴⁰ Yine İsa'nın çilesinin resmedildiği bu gibi tablolarda acı çeken Mecdelli Meryem figürüne de rastlarız. Bu çizimlerde İsa'nın annesi Bakire Meryem, hüzünlü ve ağıt yakan bir yüz ifadesi ile dikkati çekerken, Mecdelli Meryem'in ise elleriyle çarmıha gerilmiş İsa'nın ayaklarına uzandığı görülmektedir. Bunun yanında Mecdelli Meryem'in uzun saçlı, şaşalı ve kırmızı elbiseler giyen ve ağıt yakan bir kadın gibi temsil edilmesinin onun sonradan tövbe edip İsa'yı takip eden bir hayat kadını olduğuna işaret ettiği düşünülmektedir.⁴¹

Ortaçağda Meryem'in tövbe edip hayır işleri ile uğraşan kadınlar için bir rol model haline dönüştürüldüğüne şahit oluruz.⁴² Bu açıdan Meryem'in günahkârlar için bir ümit sembolü ve dilenci tarikatların vaaz ve düşüncelerini takip etmek için bir örnek olarak sunulduğu görülmektedir. Örneğin, Fransiskanların vaazlarında ve dini hayatlarında Meryem'in ayrı bir yeri bulunmaktadır. Mecdelli Meryem ve Aziz Francis, pişmanlığın ve derin düşüncelere dalınarak ulaşılan manevi yeniden doğuşun modeli olmuşlardır.⁴³ Yine ortaçağda özellikle Dominikenler, pek çok ayin düzenleyerek ve dersler vererek Meryem'in, günahkârlar için bir ümit olduğu mesajını yaymaya çalışmışlardır. Bu doğrultuda özellikle kadın günahkârlığı açısından bir hayat kadını olarak Meryem'in yaşantısının detaylarına girilmiş ve sonrasında tövbe kârlığı ile kurtuluşa erip kiliseye dâhil oluşu

40 Fatmagül Berktaş, "Erken Hıristiyanlık'ta Tanrı'nın Dişil Tasavvurları ve Hiyerarşi Karşılığı", *Toplumsal Tarih* 276 (Aralık 2016): 46.

41 Vassiliki A. Foskolou, "Mary Magdalene between East and West: Cult and Image, Relics and Politics in the Late Thirteenth-Century Eastern Mediterranean", *Dumbarton Oaks Papers* 65/66 (2011-2012): 278.

42 Katherina L. Jansen, "Like a Virgin: The Meaning of the Magdalen for Female Penitents of Later Medieval Italy", *Memoirs of the American Academy in Rome* 45 (2000): 151.

43 Foskolou, "Mary Magdalene between East and West", 273- 274.

vurgulanmıştır.⁴⁴

Sonradan tövbe eden bir hayat kadını ve “zani” olarak Meryem, Yuhanna İncili’nde işaret edildiği üzere sadece İsa’nın dirilen bedenine dokunmayı hak etmeyen birine dönüşmemiş, aynı zamanda kadınların da cinsellikleri nedeniyle manevi özelliklerden berî oldukları düşüncesini de güçlendirmiştir. Öte yandan Batı Hıristiyan geleneğinde Meryem’in tövbe etmiş bir hayat kadını olduğuna dair tasviri, Doğu Hristiyanlığında yer almamaktadır. Yani doğu kiliseleri Meryem’i hiçbir zaman İnciller’de ismi verilmeyen günahkâr kadınlarla ilişkilendirmemiştir. Zira kimi araştırmacılara göre batı kiliselerinde Meryem’in bu şekilde tasviri kendi manevi ihtiyaçları ve siyasi hedefleri için oluşturulmuştur.⁴⁵ Bu açıdan fuhuş yapan ya da yapma ihtimali olan kadınların gönderildiği islah evleri olarak ortaçağda Avrupa’nın her yerinde açılan “Magdalene Evleri” çok çarpıcı bir örnektir. Avrupa’da resmi olarak da desteklenen ve zamanla da çamaşırhanelere dönüşen bu evlerde, kadınlar zorla çalıştırılmış ve eziyet görmüşlerdir. Bu evlerden sonuncusu İrlanda’da 1996’da kapatılmıştır.⁴⁶ Dolayısıyla bugün bu uygulamaların geçerliliği kalmamış olsa da ortaçağda “tövbekâr” Meryem imgesi, kilise tarafından İrlanda’daki “Magdalene Evleri” örneğindeki sosyal yansımalarında olduğu gibi, “hayat kadını veya hayat kadınlığına yatkın kadınlara” eziyet etmenin meşrulaştırıcısı olarak kullanılmıştır.⁴⁷

Hıristiyanlık tarihi boyunca Meryem imgesi değişiklik arz etse de Mecdelli Meryem’in bütün Hıristiyan kadınları ilgilendiren çok büyük bir sembolik değeri olduğu aşikârdır. Bu anlayışın bir yansıması olarak tarihte Mecdelli Meryem’i merkeze alan bir kültürün varlığından da bahsetmek mümkündür. Bu kültür özellikle Bizans’ta yaygın olduğu bilinmektedir. Mecdelli Meryem kültürüne dair ilk kanıt X. yüzyıla dayanan “Synaxarion of Constantinople” adlı metinde bulunmaktadır. Bu kısa metinde Meryem’in her yıl 22 Temmuz’da anıldığı geçmektedir. Yine burada onun İnciller

---

44 Lisa McClain, “They Have Taken Away My Lord”: Mary Magdalene, Christ’s Missing Body, and the Mass in Reformation England”, *The Sixteenth Century Journal* 38 (2007): 92.

45 King, *The Gospel of Mary of Magdala*, 149-152.

46 Lisa Bellan-Boyer, “Conspicuous in Their Absence: Women in Early Christianity”, *CrossCurrents* 53 (2003): 57.

47 Berktaş, “Erken Hıristiyanlık’ta Tanrı’nın Dişil Tasavvurları ve Hiyerarşi Karşıtlığı”, 49.

ile paralellik arz eden hayatına değinilirken, İsa'nın göğe yükselişinden sonra Mecdelli Meryem'in Yuhanna ile Efes'e gittiği, burada vefat ettiği ve Yedi uyurlar mağarasının girişine defnedildiği yazmaktadır. Ayrıca ondan kalan kutsal emanetlerin de İstanbul'a aktarıldığı söylenmektedir. Ancak Bizans döneminde İstanbul ya da başka bir şehirde ona adanan herhangi bir kilise mevcut değildir. Bu bilgiden hareketle bu kültün halk dindarlığı ile sınırlı kaldığını söylemek mümkündür.⁴⁸

Doğu Hıristiyan geleneğinin aksine Batı Hıristiyanlığında Mecdelli Meryem kültü, XIII. yüzyılın sonuna kadar devam etmiş ve özellikle Haçlı Seferleri sırasında ön plana çıkmıştır. Bu hususta Fransa'daki "Vezelay manastırı" merkezi bir konumdadır ve Fransa'daki bazı manastırlarda onun kutsal emanetlerinin bulunduğu ileri sürülmektedir.⁴⁹ Günümüzde de Fransa'da Mecdelli Meryem'e adanmış bazı mabedleri (ör. La Sainte-Baume, Vezelay ve Chartres Katedrali) ziyaret eden Katolik Hıristiyan hac grupları mevcuttur. Hatta 2002-2005 yılları arasında bu topluluklara dair alan araştırması yapan Anna Fedele'nin buraya hac için gelenlerin onu, İsa'nın dişi karşılığı olarak gördüklerini belirtmesi çok çarpıcıdır. Bu kişiler aynı zamanda geleneksel Katolik dogma ve ritüellerini de reddetmektedirler.⁵⁰ Yani bugün de bazı Hıristiyan gruplar içerisinde Mecdelli Meryem hâlâ çok önemli bir figür olarak hürmet görmektedir. Bunun yanında, Meryem'in tövbe etmiş bir hayat kadını olduğu anlayışı Vatikan tarafından 1969'da resmi olarak feshedilmiştir. 1980'lerden bu yana bilimsel anlamda da Meryem'in Hıristiyanlığın erken dönemindeki otoritesi ve liderliği kabul görmektedir. Tövbe etmiş bir hayat kadını olduğu betimlemesinin bir yanlış anlaşılma olduğu açıklanmış ve bu konuda herhangi bir delil olmadığı için de bu görüş reddedilmiştir.⁵¹

4. Kanonik Olmayan Kaynaklarda Mecdelli Meryem

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Meryem'in Yuhanna'da İsa'yı dirildikten sonra gören ve konuşan ilk kişi olmasının dışında kanonik kaynaklarda İsa ile herhangi bir diyaloglarına yer verilmemektedir. Yani Meryem kanonik kaynaklarda çok da büyük bir öneme sahip değildir. Oysa XVIII.

48 Foskolou, "Mary Magdalene between East and West", 281-282.

49 Foskolou, "Mary Magdalene between East and West", 285-286.

50 Anna Fedele, "Reversing Eve's Curse: Mary Magdalene, Mother Earth and the Creative Ritualization of Menstruation, *Journal of Ritual Studies* 28 (2014): 23.

51 Treacy-Cole, "Mary Magdalene", 9: 5757-5758.

yüzyıldan itibaren Mısır'da daha önce bilinmeyen erken dönem Hıristiyan literatürüne ait belgelerin keşfedilmesi Hıristiyanlığın ilk yüzyıllarında çizilen Meryem tasvirini büyük oranda değiştirmiştir. II. ve III. yüzyıla dayanan "Pistis Sophia", "Meryem İncili" ve "İsa Mesih'in Hikmeti" isimli metinler, İsa'nın dirilişinden sonra erkek ve özellikle de Meryem'in başı çektiği kadın havarileri arasındaki diyalogları ihtiva etmesi bakımından büyük ehemmiyet arz etmektedir. İlerleyen yıllarda 1945'te Nag Hammadi Literatürü'nün keşfedilmesi ise *Thomas ve Philip İncili*, *Kurtarıcının Diyalogu*, *Yakup'un Birinci Vahyi* gibi metinlere de ulaşmamızı sağlamıştır. Bu metinlerin hepsinde kanonik kaynakların aksine Meryem'e çok önemli roller atfedilmiştir. Yani bu keşiflerle birlikte sadece kaynakların sayısı artmamış, Meryem'e dair önemli bilgilere de ulaşılmıştır.⁵² Ayrıca, Meryem'e yer veren kanonik olmayan kaynakların keşfi, Hıristiyanlığın yeni biçimlenmekte olduğu yıllarda çok geniş bir öğreti çeşitliliğini de ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

Kanonik olmayan kaynaklarda bilhassa da gnostik kaynaklarda Meryem, İsa ile çok yakın ilişki içerisinde olan biri olarak tasvir edilmektedir. İsa'dan gelen özel öğretileri algılamasındaki üstünlüğü sebebiyle yüceltilmekte ve Hıristiyan cemaat içerisinde bir lider ve rehber olarak takdim edilmektedir. Öte yandan kimi gnostik ve apokrif kaynaklarda havari Petrus'un genellikle Meryem'in otoritesine karşı çıktığı vurgulanmaktadır. Bazı araştırmacılara göre bu durum, erken dönemlerde kadınların otoritesini ve liderliği noktasında Meryem'i bir model olarak kabul eden bir hizip ile kadınların otoritesine itiraz eden Petrusçu bir grup arasındaki mücadeleye işaret etmektedir. Bazı araştırmacılar da Petrus'un ortaya çıkan hâkim ortodoks konumu, Meryem'in ise heretik kabul edilip dışlanan gnostik düşünceyi temsil ettiğini iddia etmektedirler.⁵³ Bu tartışmalara ilerleyen bölümlerde daha detaylı olarak değinilecektir.

4.1. Nag Hammadi Literatürü'nde Mecdelli Meryem

Nag Hammadi Literatürü, 1945 yılında Yukarı Mısır'ın Nag Hammadi kasabasında köylüler tarafından bir küp içerisinde tesadüfen keşfedilen ve Hıristiyanlığın erken dönemlerine dair dini ve felsefi metinleri

52 Antti Marjanen, *The Woman Jesus Loved: Mary Magdalene in The Nag Hammadi Library and the Related Documents (Nag Hammadi and Manichaean Studies)*, eds: J. M. Robinson & H. J. Klimkeit (Leiden: E.J. Brill, 1996), 40: 3.

53 Elaine Pagels, *The Gnostic Gospels* (New York: Vintage Books, 1989), 14.

içeren önemli bir külliyattır. Her ne kadar V. yüzyılın başlarında toprağa gömüldükleri düşünülse de metinlerin asıl oluşturulma tarihi II. ve III. yüzyıla kadar geri gitmektedir. Bu literatürün keşfedilmesi özellikle “Gnostisizm” konusuna ilişkin çalışmalar açısından bir dönüm noktası olmuş ve Hıristiyan Gnostisizminin heresiologlardan bağımsız olarak yeniden değerlendirilmesine kaynaklık etmiştir. Mecdelli Meryem, Nag Hammadi Literatürü’nde İsa’nın kadın havarileri arasında en fazla kendisinden bahsedilen isimdir. Bu literatürde İsa, muhtelif metinlerde Meryem’i diğer havarilerden üstün olan manevi kavrayışından ötürü oldukça methetmektedir. Hatta Meryem, bulunduğu dini topluluğun içerisindeki bir lider olarak sunulmaktadır. Yani Nag Hammadi Literatürü’nde Meryem, kanonik kaynaklarda yer almayan bir önem ve konuma sahiptir.

Nag Hammadi Literatürü’nde Mecdelli Meryem’in bazen sadece Meryem, *Philip* İncili’nde olduğu gibi açıkça Mecdelli Meryem ya da Mariam şeklinde yer aldığını görürüz. Bu da gnostik Mecdelli Meryem’in kimliği hakkında bazı tartışmaları beraberinde getirmektedir. Örneğin Mary A. Beavis, İsa tarafından kanonik olmayan kaynaklarda sıkça övülen Mecdelli Meryem’in kanonik kaynaklarda neden övülmediğini sorgulamaktadır. O’na göre, kanonik kaynaklarda iyi olanı seçen kimse ve yağlama işlemini yapan doğru havari olarak övülen Bethanlı Meryem aslında gnostik Hıristiyanlık’taki Mecdelli Meryem’in, özelliklerini taşımaktadır.⁵⁴ Bazı araştırmacılar ise gnostik kaynaklarda yer verilen Meryem’in, daha çok Mecdelli Meryem ile ilişkilendirilse de bu kişinin Nasıralı Meryem, yani İsa’nın annesi Meryem olabileceğini de ısrarla savunmaktadırlar. Nitekim Pistis Sophia’da İsa’nın annesi Meryem, dirilen İsa ile sohbet eden imtiyazlı bir muhatap olarak sunulmaktadır. Erken dönem Suriye Hıristiyanlığı kaynaklarına göre dirilen İsa ilk olarak Mecdelli Meryem’e değil annesi Bakire Meryem’e görünmüştür. Bu yüzden İsa’nın annesi olan Meryem “havarilerin havarisi” olarak görülmektedir. Shoemaker’a göre, gnostik kaynaklarda değinilen Meryem’in kimliği tam olarak belli değildir. O, gnostik Meryem’in Mecdelli Meryem ve İsa’nın annesi olan Meryem’in bir kombinasyonu olabileceği üzerinde durmaktadır.⁵⁵ Gnostik Meryem’in kimliğine dair tartışmalar bir yana çoğu araştırmacı tarafından gnostik

54 Beavis, “Reconsidering Mary of Bethany”, 295.

55 Stephen J. Shoemaker, “Rethinking the “Gnostic Mary”: Mary of Nazareth and Mary of Magdala in Early Christian Tradition”, *Journal of Early Christian Studies* 9 (2001): 557, 589.

kaynaklarda işaret edilen Meryem'in Mecdelli Meryem olduğu görüşü kabul görmektedir.

Nag Hammadi Literatürü'nde bulunan *Philip İncili*'nde Meryem diğer metinlerde olmayan bir statüye sahiptir. Burada Meryem ve İsa arasında sıkı bir ilişki de göze çarpmaktadır. İlgili durum *Philip İncili*'nde, "Rab ile her zaman beraber yürüyen üç kişi vardı: Annesi Meryem, kız kardeşi ve refakatçisi olarak çağrılan Meryem. Kız kardeşi, annesi ve refakatçisi hepsi de Meryem idi."⁵⁶ şeklinde ifade edilmektedir. Şurası önemlidir ki, *Philip İncili* dışında Meryem'in İsa'nın refakatçisi olduğuna dair bir vurguya rastlamamaktayız. Aynı zamanda Hıristiyanlığın erken dönemlerinde 'refakatçi' şeklinde nitelendirilen başka birisi de bulunmamaktadır. Ayrıca, İsa'nın annesi ve teyzesi olan Meryemlerin metinde anılmasından hareketle İsa ve Meryem arasında ailevi bir bağın olabileceği düşünülse de, A. Marjanen'e göre, durum böyle olsaydı metinde refakatçisi değil eşi olarak belirtilmesi gerekirdi. Bu yüzden burada daha çok manevi bir refakat kastedilmektedir.⁵⁷

Yine *Philip İncili*'nde İsa ve Meryem arasındaki ilişkiye dair şu çarpıcı ifadeler yer alır:

"...ve [...] nın refakatçisi Mecdelli Meryem'dir. [...] onu bütün havarilerinden daha çok sever ve dudaklarından sık sık öperdi. Havarilerin geri kalanı [...] ona şöyle dediler: 'Onu neden bizden daha çok seviyorsun?' Kurtarıcı şöyle cevapladı: 'Neden sizleri de onun gibi sevmeyeyim?'"⁵⁸

Philip İncili'nde İsa'nın Meryem'i öpmesini Robert M. Grant, aynı İncil'deki şu ifadelerden hareketle değerlendirmektedir: "Mükemmel gebelik ve doğum bir öpücükle olur. Bu yüzden birbirimizi öperiz. Böylece bir diğerinde olan fazileti algılarız."⁵⁹ Grant'a göre Meryem, manevi açıdan gebe kalmış ve kemale ermiştir. Bu açıdan özellikle gnostik Valentinciler açısından kutsal öpücüğün, ilahi sırların aktarılışını ifade eden bir ayin olduğu üzerinde durulmaktadır.⁶⁰ Ayrıca, *Philip İncili*'nde İsa'nın Meryem'i

56 Wesley W. Isenberg, "The Gospel of Philip", *The Nag Hammadi Library in English*, ed. J. M. Robinson (San Francisco: Harper & Row, 1988), 145.

57 Marjanen, *The Woman Jesus Loved: Mary Magdalene*, 153-154.

58 Isenberg, "The Gospel of Philip", 148.

59 Isenberg, "The Gospel of Philip", 145.

60 Robert M. Grant, "The Mystery of Marriage in the Gospel of Philip", *Vigiliae Christianae*

öptüğünün belirtilmesi, onun İsa'nın eşi olduğuna tarihsel olarak da işaret ettiğini akıllara getirebilir. Oysa İsa'nın Meryem'i diğer havarilerinden çok sevmesi ve öpmesini, onunla olan özel ilişkisinden ziyade onun aktardığı öğretileri anlama kapasitesi ve becerisinden kaynaklandığı şeklinde yorumlamak daha doğru gözükmetedir.

Meryem'den bahsedilen metinler arasında yer alan *Thomas İncili*, Nag Hammadi Literatürü'ndeki en çok araştırılan ve tartışılan dokümanlardan biridir. Burada Thomas, Yakup, Matta ve Petrus isimli dört erkek havarinin yanında Salome ve Meryem de iki kadın havari olarak anılmaktadır. Matta ve Petrus'un İsa'yı yanlış anladığı, Yakup ve Thomas'ın ise gerçek manada İsa'nın öğretilerini anladığı üzerinde durulmaktadır. Meryem'e burada öncü bir rol biçilmemesi ve mütevazı bir kadın takipçi olarak betimlenmesi dikkat çekicidir.⁶¹ Öte yandan bu incilde havari Petrus'un, Meryem'in topluluk içerisindeki varlığından ve İsa'nın ona fazla değer vermesinden rahatsızlık duyduğu belirtilmektedir. Zira *Thomas İncili*'nin sonlarında Meryem'i aralarında istemeyen havari Petrus ve İsa arasında şöyle bir diyalog geçmektedir:

“Havari Petrus İsa'ya dedi ki: ‘Meryem aramızdan ayrılışın, çünkü kadınlar yaşamaya layık değildir.’ İsa da ona dedi ki: ‘Ben bizzat siz erkeklere benzeyen yaşayan bir ruh olması için onu erkek yapmak için uğraşacağım. Zira kendini erkek yapan her kadın cennetin krallığına girecektir.’”⁶²

Thomas İncili'nde yer alan bu ifadeler söz konusu metnin en tartışılan kısımlarından biridir. Bu ifadeleri değerlendiren Karen L. King'e göre burada havari Petrus, Meryem'i kadın olduğu için dışlamaktadır. Ama İsa, kadınlığın kurtuluş için kalıcı bir engel olmadığını ileri sürmek suretiyle Meryem'in manevi statüsünü savunmaktadır. İsa'nın yanıtı, kadının yalnızca kadın değil, potansiyel bir erkek olduğunu anlatmaktadır. “Erkek olmak”, kadının kendi aşağı maddi doğasını aşarak manevi bir varlık halini alması beklentisini ifade etmektedir.⁶³ A. Marjanen'e göre ise, buradaki erkek olma, fiziksel anlamda saçlarını kesmek ve erkek giysileri giymek

---

15 (1961): 138-139.

61 Bk. Thomas O. Lambdin, “The Gospel of Thomas”, *The Nag Hammadi Library in English*, ed. J. M. Robinson (San Francisco: Harper & Row, 1988), 126-138.

62 Lambdin, “The Gospel of Thomas”, 138.

63 King, *The Gospel of Mary of Magdala*, 147-148.

şeklindeki bir değişim değildir. Burada asketik bir dönüşüm kastedilmektedir. Yani evlilik ve çocuk doğurma gibi dışıl yaşam şeklinin değiştirilmesi hedeflenmektedir.⁶⁴

Meryem'in zikredildiği Nag Hammadi Literatürü'ndeki diğer metinlerden biri de II. yüzyıla tarihlendirilen *Kurtarıcının Diyalogu*'dur. *Kurtarıcının Diyalogu*'nda Meryem, on iki havarinin karşısında duran muhalif bir kişilik değildir. İlginç bir şekilde bu havariler ile aynı safta yer aldığı vurgulanmaktadır. Bu metinde Meryem, İsa'dan özel vahiyler alan üç havariden (Matta, İsa'nın kardeşi olan Yahuda ve Meccelli Meryem) biri ve manevi bir otorite sahibidir. Ayrıca, metinde ismi zikredilen tek kadın havaridir. Bu havarilerden her biri neredeyse eşit sayıda soru sormasına karşın; Meryem üstün kavrayışından dolayı diğerlerinden ayrılmakta ve bu yüzden kendisinden "her şeyi bilen kadın" olarak bahsedilmektedir.⁶⁵ Bu durum aynı zamanda Meryem'in İsa'nın öğretisini en iyi kavrayan havari olduğuna da işaret etmektedir. Yine *Kurtarıcının Diyalogu*'nda Meryem'in İsa tarafından gnostik hakikatleri açıklamak için görevlendirilen bir havari olduğu ve bu görevinde de diğer erkek havarilerden bir adım önde olduğu şu ifadelerden anlaşılmaktadır:

"İsa dedi ki: 'Hakikatten doğan hiçbir şey ölmez, kadından doğan her şey ölür.'"

"Meryem dedi ki: 'Buraya gelmemin hayır mı yoksa şer mi olduğunu söyley misiniz?'"

"İsa ona şöyle dedi: 'Sen (Meryem), vahyedilen pek çok şeyi açığa çıkaracaksın.'"⁶⁶

Nag Hammadi Literatürü'nde yer alan İsa Mesih'in Hikmeti metninde de Meryem, dirilişten sonra kurtarıcıyı dinlemek için toplanan on iki erkek ve yedi kadın havariden birisidir. İsa'ya soru soran havariler arasında yer almaktadır. Bu metinde İsa'ya, havarilerinin nereden gelip nereye gittiklerini sormaktadır. İsa da, ona evrenin annesi Sophia'dan bahsetmektedir. Sohbetin sonunda İsa'nın onlara: "Size ışığın çocukları olarak her şeyin üstünde bir otorite vereceğim" dediği, sonrasında gözden kaybolduğu ve onların da memnuniyetle İncil'i müjdelemek için oradan ay-

64 Marjanen, *The Woman Jesus Loved: Mary Magdalene*, 48.

65 Stephen Emmel, "The Dialogue of The Savior", *The Nag Hammadi Library in English*, ed. J. M. Robinson (San Francisco: Harper & Row, 1988), 252.

66 Emmel, "The Dialogue of the Savior", 252.

rıldığı belirtilir.⁶⁷ Meryem'in de bu yetkilendirilen havariler arasında yer alması dikkat çekicidir.

Nag Hammadi Literatürü'nde Meryem'den bahseden bir başka metin de *Yakup'un Birinci Vahyi*'dir. Meryem ismi bu metinde bir kere geçmektedir. Ancak tüm metin ele alındığında bu belgenin erken dönem Hıristiyanlık açısından Meryem'in rolünün önemli yönlerini açığa çıkardığı anlaşılmaktadır.⁶⁸ Bu metinde İsa'nın yedi kadın havarisinden söz edilmekte fakat dört kadın havarinin ismi verilmektedir. Bunlar Salome, Meryem, Martha ve Arsinoe'dir. Yine aynı metinde, havari Yakup, İsa'dan aldığı özel bilgileri bu dört kadın havari aracılığıyla tasdik etmektedir. Aynı zamanda metinde Yakup İsa'ya şöyle seslenmektedir: "Senin havarin olan yedi kadın kim? İşte seni tüm kadınlar kutsar. Ben aynı zamanda şaşırıyorum ki, nasıl güçsüz kaplar, algılamada güçlü hale gelir."⁶⁹ Havari Yakup'un bu ifadelerinden, kadın havarilerin hakikatleri algılama noktasında erkek havarilerden daha ön planda olmalarına nasıl hayret ettiği anlaşılmaktadır.

4.2. Kanonik Olmayan Diğer Kaynaklarda Mecdelli Meryem

Meryem anlatıları noktasında II. yüzyılda oluşturulduğu düşünülen ve XIX. yüzyılın sonlarına doğru Mısır'da bir Hıristiyan keşişin kabrinde keşfedilmiş olan Petrus İncili önemli bir kaynaktır. Zira burada Meryem'den "İsa'nın havarisi" olarak söz edilmektedir. Ayrıca bu İncil'in yazarının bizzat havari Petrus olduğu da ileri sürülmektedir.⁷⁰ Petrus İncili'nde İsa'nın çarmıhı ve dirilişi hadiseleri doğaüstü bir dille anlatılmaktadır. Meryem ve bazı kadın arkadaşlarının Yahudilerden korkarak geldikleri İsa'nın mezarında onu bulamadıkları, bunun yerine başka birinin onlara İsa'nın göğe yükseldiğini söylediği aktarılmaktadır. Ardından da kadınların korkarak kaçtıkları anlatılmaktadır.⁷¹

67 Douglas M. Parrott, "Eugnostos the Blessed and Sophia of Jesus Christ", *The Nag Hammadi Library in English*, ed. J. M. Robinson (San Francisco: Harper & Row, 1988), 239-243.

68 Marjanen, *The Woman Jesus Loved: Mary Magdalene*, 122.

69 William R. Schoedel, "The First Apocalypse of James", *The Nag Hammadi Library in English*, ed. J. M. Robinson (San Francisco: Harper & Row, 1988), 267.

70 Bart D. Ehrman, *Lost Scriptures Books That Did Not Make it into the New Testament* (Oxford: Oxford University Press, 2003), 31.

71 Şeref Mercan, *Gnostik İnciller* (İstanbul: Nokta Yayınları, 2007), 45.

II. yüzyılın ortalarına tarihlendirilen “Epistula Apostolorum” olarak da anılan “Havarilerin Mektubu” isimli metin, dünyanın farklı yerlerine dağılmış olan kiliselere havarilerin yazdığı bir mektupla başlamaktadır. İsa ve havarilerinin İsa’nın dirilişi sonrasındaki sohbetlerini ihtiva eden bu metinde Sarah, Martha ve Meryem’in kabre geldiği ve İsa’yı bulamadıkları anlatılmaktadır. Sonrasında da ağlamaya başlayan bu kadınlara İsa görünmekte ve onlara üzülmemelerini bu haberi diğerlerine de ulaştırmalarını söylemektedir. Ardından Meryem’in havarilere bu haberi ulaştırdığı ama onların inanmadıkları açıkça belirtilmektedir. Daha sonra haber vermek için giden Sarah’ı da aynı şekilde yalancılıkla itham ettikleri vurgulanmaktadır. Sonrasında İsa’nın onları da yanına alarak havarilerin yanına gittiği ve başta korkan ve gözlerine inanamayan havarilerin daha sonra İsa’nın dirilişine inandıkları anlatılmaktadır.⁷²

Bunlara ilaveten, kilise babası Epiphanius, “Against Heresies” isimli heresiolojik eserinde “The Great Questions of Mary” adlı bir yazmadan alıntılar yapmaktadır. Bu metne göre İsa, Meryem isimli bir kadına dağda bazı hususi öğretiler aktarmıştır. Epiphanius, buradaki Meryem’in açıkça Mecdelli Meryem olduğunu ifade etmese de metindeki kadının Mecdelli Meryem olduğu düşünülmektedir. III. yüzyılda oluşturulduğu düşünülen “The Great Questions of Mary” metninden alıntılar yapan Epiphanius, o dönemki gnostik gruplardan örnekler vererek onların sapkın cinsel ritüelleri hakkında bilgiler de vermektedir. Bu açıdan gnostik gelenekte Meryem asketik bir hayat tarzının timsali olarak sunulurken bu metin libertinik uygulamaların köklerini Meryem’e dayandırması açısından diğerlerinden ayrılan bir metindir.⁷³

Diğer Kıpti Maniheizt el yazmaları ile birlikte 1920’lerin sonuna doğru Mısır’da keşfedilen ve III. yüzyıla tarihlendirilen “Maniheizt Mezurlar Kitabı” da Meryem’e yer veren kaynaklar arasındadır. Bu metinde “Mariam” şeklinde bahsedilen Meryem ile Yuhanna İncili’nde anlatılan Meryem tasviri arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. Burada da dirilen İsa, Meryem’e görünmekte, Meryem ise onu bahçıvan zannetmekte ve İsa onun kendisine dokunmamasını istemektedir. Yine burada Meryem gördüklerini diğer havarilere haber veren bir aracıdır ve önemli bir konuma sahiptir. Aynı zamanda İsa, ondan Zeytin Dağı’nda toplanma çağ-

72 Ehrman, *Lost Scriptures Books*, 73-75.

73 Marjanen, *The Woman Jesus Loved: Mary Magdalene*, 189, 219.

rısını havari Petrus'a iletmesini istemektedir. Maniheist Mezmurlar Kitabı'nda Meryem, İsa'dan öğretileri alan tek kişi değildir, esasen cemaatin önderi Petrus olarak sunulmaktadır. Yani bu metinde Meryem ile diğer erkek havariler arasında herhangi bir rekabet ve gerilim de mevcut değildir. Yine burada Meryem, Salome ve Arsinoe gibi kadın havariler listesinin en başında yer almakta ve Maniheist inananlar ve misyonerler için bir örnek olarak takdim edilmektedir.⁷⁴

"Pistis Sophia", Nag Hammadi Literatürü keşfinden önce Mısır'da bulunan üç gnostik el yazmasından biri olan Ascew kodeksinin içinde yer alan ve telifi III. yüzyıla dayanan önemli gnostik metinlerden biridir. Pistis Sophia, Meryem'e Hıristiyan topluluk içerisinde çok önemli bir konum atfeden metinlerin başında yer almaktadır. Dirilen İsa ve havarileri arasında geçen sohbetleri ihtiva etmektedir. İsa'nın muhatapları arasında en öne çıkan kişi de Meryem'dir. Burada Meryem, sadece kadın havariler arasında değil diğer erkek havariler içerisinde de dikkat çeken isimdir. Havariler tarafından İsa'ya sorulan kırk altı sorunun otuz beşi Meryem'e aittir. İsa'nın verdiği cevaplara onun yaptığı yorumlar İsa tarafından yerinde bulunmakta ve onaylanmaktadır.⁷⁵ Öte yandan, Thomas İncili'nde Meryem'e olan tepkisini dile getiren havari Petrus, Pistis Sophia'da da Meryem'e kendilerinin konuşmalarına izin vermediği ve çok konuştuğu için katlanamadığını ifade etmektedir. Meryem de Petrus için şu ifadeleri kullanmaktadır: "Benim zihnim her şeyi anlıyor ve yorumlar getirebiliyor. Ama Petrus'dan korkuyorum, beni tehdit ediyor ve kadınlardan nefret ediyor." Bunun üzerine İsa'da ışığın ruhuyla dolan herkesin kadın erkek gözetmeksizin kendisini ifade edebileceğini ima eden bir açıklamada bulunmaktadır.⁷⁶

Meryem'den hakkında bilgiler veren önemli kaynaklardan bir diğeri de Meryem İncili'dir. Bu İncil, Nag Hammadi bölgesinde keşfedilen metinler arasında bulunmamakla birlikte Nag Hammadi metinleri ile bazı ortak metinleri ihtiva eden Berlin kodeksi içerisinde yer almaktadır. Bu incilin Meryem tarafından yazıldığı iddia edilse de Karen L. King, buna karşı çıkmakta ve gerçek yazarının bilinmediğini belirtmektedir. Meryem

74 Marjanen, *The Woman Jesus Loved: Mary Magdalene*, 212-215.

75 Pistis Sophia metninin İngilizce çevirisi için bk. G. R. S. Mead, *Pistis Sophia* (London: Celephais, 2007).

76 Mead, *Pistis Sophia*, 47, 135.

İncili'nin Kıptice'ye çevrilmiş kopyası XIX. yüzyılın sonlarına doğru keşfedilmiştir. Keşfin detayları bilinmemektedir. Ancak V. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen yazma Carl Reinhardt tarafından Kahire'de satın alınıp 1896'da Berlin'e getirilmiştir. Çok kısa olan İncil'in tam metni hala mevcut değildir. Metnin çoğu kısmı kayıptır.⁷⁷

Meryem İncili'ne göre dirilen İsa'nın havarilerine anlattıklarını vaaz etmelerini istediğinde havarilerin kendi sonlarının da İsa gibi olacağını düşünmesi ve korkması üzerine Meryem devreye girer ve onları şu sözlerle rahatlatır:

“Sonra Meryem ayağa kalktı, onları selamladı ve kardeşlerine, ‘Ağlamayın, üzülme ve tereddüt etmeyin; çünkü onun lütfu sizinle ve sizi koruyacaktır.’ dedi... Meryem bunları söylediğinde onların kalplerini iyiye döndürdü ve onlar Kurtarıcının sözlerini tartışmaya başladılar...”⁷⁸

Meryem İncili'nde, Meryem dışındaki bütün havarilerin İsa'nın öğretilerini anlamada başarısız olduklarının belirtilmesi dikkate şayandır. Yine Meryem'e itiraz eden havari Andreas ve Petrus, Meryem'in verdiği bilgilerin Kurtarıcının sözleri olmadıklarını iddia etmektedirler. Petrus daha da ileri giderek İsa'nın sırlarını açıklamak için erkeklerin yerine bir kadını tercih ettiğine anlam veremediğini dile getirir. Havari Petrus'un Meryem'e olan olumsuz tepkisi burada da aşikârdır:

“Petrus Meryem'e dedi ki: ‘Kız kardeşim, biz Kurtarıcının seni diğer kadınlardan daha çok sevdiğini biliyoruz. Bizim bilmediğimiz ve işitmediğimiz seninse hatırladığın ve bildiğin Kurtarıcının sözlerini bize anlat.’ Meryem şöyle cevapladı: ‘Sizden gizlenmiş olanı size açıklayacağım...’”

“...Petrus onları Kurtarıcı hakkında sorguladı: ‘O (Kurtarıcı), gerçekten bizim bilgimiz dışında gizlice bir kadınla konuştu mu? Meryem'e dönüp onu mu dinleyeceğiz? Meryem'i bize tercih mi etti?’ Sonrasında Meryem ağlamaya başladı ve Petrus'a şöyle dedi: ‘Kardeşim Petrus sen neler söylüyorsun? Bu düşünceleri uydurduğumu veya Kurtarıcı hakkında yalan söylediğimi mi düşünüyorsun?’ Havari Levi, Petrus'a şöyle dedi: ‘Petrus sen her zaman hiddetlisin. Şimdi de kadınla düşmanmış gibi savaştığını görüyorum. Fakat Kur-

77 King, *The Gospel of Mary of Magdala*, 3, 184.

78 George W. MacRae-R. McL. Wilson, “The Gospel of Mary”, *The Nag Hammadi Library in English*, ed. J. M. Robinson (San Francisco: Harper & Row, 1988), 525.

tarıcı onu değerli kıldıysa, sen kim oluyorsun da onu reddediyor-sun? Kurtarıcının O'nu (Mecdelli Meryem'i) çok iyi tanıdığı kesindir. O'nu bizden daha çok sevmesinin sebebi de budur..."⁷⁹

E. Pagels'a göre bu alıntıdan çıkarılabilecek bazı sosyo-politik anlamlar bulunmaktadır. Ona göre, Meryem İncili'nde Havari Petrus ve Andreas ortodoks topluluğun lideri konumundayken; kurgu ve tuhaf fikirlerle itham edilen Meryem de gnostikleri temsil etmektedir. Burada Meryem on iki havariden biri olmadığı için liderlik ehliyetine yeterli görülmemektedir. Buna karşın Pagels' e göre, Meryem'in Petrus'a karşı duruşu, gnostiklerin Petrus'un halefleri oldukları iddiasını taşıyan papaz ve piskoposların otoritesine adeta bir başkaldırışın örneğini teşkil etmektedir.⁸⁰ Gnostik metinlerde sembolik bir dilin hâkim olduğunu hesaba katarsak bu ifadeleri böyle yorumlamak da mümkündür.

Meryem İncili'ndeki bu ifadeleri değerlendiren bazı araştırmacılara göre ise, havari Petrus'un Meryem'e olan itirazı, onun açıkladığı öğretilere itiraz eden Andreas'inkinden farklıdır. Ona göre havari Petrus öğretilerin içeriğine değil, bu özel sırların bir kadın tarafından açıklanmasına itiraz etmektedir. Yine Levi'nin "İsa'nın onu bizden daha çok sevdiği" imasını da, bunun bir erkek ve kadın arasındaki sevgi değil, bir usta ve en sevdiği havarisi arasındaki sevgiye işaret ettiği şeklinde yorumlamaktadır.⁸¹ Kanaatimizce de, havari Petrus'un Meryem'e olan itirazlarını teolojik açıdan değil, dönemin kadın algısı açısından değerlendirmek daha doğru gözük-mektedir. Nitekim İsa'nın yaşadığı dönemde, Yahudi geleneğinde bir kadının eğitilmesi ve bir topluluğa öncülük etmesi çok da kabul edilebilir bir olgu değildir. Meryem'i yetkilendirerek bu kalıpları yıkan İsa'ya karşın bazı erkek havariler bilhassa da Havari Petrus'un bu anlayıştan kurtulma-dığı dikkati çekmektedir.

Sonuç

Hıristiyanlık tarihi boyunca kadın, asli günah anlayışının da etki-siyle atası olan günahkâr Havva'ya istinaden çoğu kez kötülük ve günahla ilişkilendirilmiş ve bunun neticesinde de pek çok alanda ikincil konuma itilmiştir. İncillerde İsa'nın çok yakınında olan ve ona yardımda bulunan

79 MacRae-Wilson, "The Gospel of Mary", 525-527.

80 Pagels, *The Gnostic Gospels*, 14.

81 Marjanen, *The Woman Jesus Loved: Mary Magdalene*, 116.

kadınlara yer verilmiş ve İsa'nın çarmıh ve dirilişine şahit olanların arasında kadınların olduğu belirtilmiş olmasına rağmen bu kadınların geriplanda bırakıldığı anlaşılmaktadır. Öte yandan kanonik kabul edilmeyen kaynaklarda ise, çarmıh ve diriliş esnasında İsa'nın yanında olduğu belirtilen Mecdelli Meryem gibi kadınlar hakkında çok daha fazla bilgiye ulaşmakta ve onlara çok önemli roller atfedildiği dikkati çekmektedir. Bu açıdan Yahudi ve Hıristiyan kutsal metinlerinde kadınların kenara itilmesinin tarihsel gerçeklerin bir temsili değil, ideolojik bir şekillendirmenin ürünü olduğunu belirtmek gerekir. Yukarıda pek çok açıdan ele alınan Mecdelli Meryem figürünün Hıristiyanlık âleminde yaklaşık iki bin yıl boyunca kadınların bastırıldığı ve karalandığının bir örneğini teşkil ettiği söylenebilir. Nitekim dirilişin habercisi olmasına karşın, Hıristiyanlık tarihinin ilerleyen yüzyıllarında Meryem'in bir havariden ziyade, sonradan tövbe etmiş bir hayat kadını olarak tasvir edildiği bilinmektedir. Bu tövbekâr Meryem imgesi, uzun yıllar boyunca özellikle de ortaçağda kilisenin kadınlara çizdiği kurtuluş haritasına hizmet etmiştir. Ancak XX. yüzyıla gelindiğinde II. Vatikan konsili ile Meryem'in tövbe etmiş bir hayat kadını olmadığı ilan edilerek, bu anlayıştan vazgeçilmiştir.

Mecdelli Meryem, İsa yaşarken bu denli önemli bir figür değilken İsa'nın ölümü ile çok kilit bir rol üstlenmektedir. Çünkü onun aracılığıyla İsa'nın çarmıhtan sonra dirildiği haberi diğer havarilere ulaşmıştır. Kendine İsa'nın çarmıh ve dirilişini esas alan Hıristiyanlık da böyle bir temelde teşekkül etmiştir. Dolayısıyla İsa'nın dirilişine ilk inanan kişi olması Meryem'i Hıristiyanlık tarihindeki en önemli figürlerden biri haline getirmektedir. Hatta Yuhanna İncili'nde dirilişin ilk şahidinin Meryem oluşu ve İsa'nın ilk onunla konuşmasının Meryem'in 'ilk havari' ve İsa'nın kadın takipçilerinin lideri olduğuna işaret ettiği kabul edilmiştir.

Yeni Ahit'teki İnciller, erken dönem kilise babaları, Batı Hıristiyanlığı ve Doğu Ortodoks kiliseleri Mecdelli Meryem hakkında muhtelif fikirler ve anlatılar üretmişlerdir. Ancak XIX. ve XX. yüzyıldan sonra Hıristiyanlığın erken dönemlerine tarihlendirilen önemli kaynakların keşfedilmesi ile birlikte Hıristiyanlık'ta Mecdelli Meryem'in konumu daha fazla tartışılmaya başlanmıştır. Hususen de Meryem İncili'nin keşfi bu tartışmalar açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu İncil'de Meryem, İsa'nın ölümünden sonra korkusuzca İsa'nın öğretilerini yaymaya koyulmuş, İsa'dan ruh ve kurtuluşa dair özel öğretiler almış ideal bir öğrenci ve havari olarak takdim edilmektedir. Meryem İncili dışında keşfedilen diğer erken dönem

Hıristiyan kaynaklarında da Meryem kemale ermiş örnek bir havari olarak tasvir edilmektedir. Yine bu metinlerde kurtarıcı olarak kabul edilen İsa'nın göğe yükselişinin ardından Meryem'in, diğer havarileri rahatlatan ve eğiten kişi olması dikkate şayandır. Havariler korkarken Meryem'in bu davayı sahiplenerek onları rahatlatması, cesareti ve vaaz etmeye teşvik etmesi çok önemli bir husustur. Bu açıdan Meryem'in kanonik kaynaklarda İsa ile olan yakın ilişkisi, inançlı bir havari oluşu ve dirilişe şahitliği üzerine bir de kanonik olmayan kaynaklarda vaaz etme ve dinin yayılmasındaki öncülüğü de eklenince Meryem'in, Hıristiyan kadını için adeta bir rol modele dönüştüğünü ifade etmek gerekir.

Kanonik olmayan kaynaklarda dikkati çeken bir diğer husus da, bu metinlerde havari Petrus ve Meryem arasındaki rekabettir. Havari Petrus, Pistis Sophia metninde Meryem'in sürekli konuşmasından ve soru sormasından yakınıyor, Thomas İncili'nde kadınların yaşamaya layık olmadığını Meryem'in aralarından ayrılmasını talep eder, Meryem İncili'nde ise İsa'nın gizli bilgileri ona verdiğiğine inanmaz. Bu açıdan Havari Petrus ve Meryem tartışmalarını aslında bir kadından cemaat lideri olabilir mi? sorusu üzerinden açıklamak gerekmektedir. O dönemin şartlarını da göz önünde bulundurarak, Havari Petrus'un itirazlarının Meryem'in öğretilerinden ziyade onun kadın havari olarak otoritesine yönelik olduğunu belirtmek gerekir. Zira her ne kadar söz konusu kaynaklarda Meryem ve erkek havariler arasında bir muhaliflik ortaya konulsa da sonuçta bu durumun bütün havarilerin bir takım kıskançlıklar ve kadın karşıtlığına rağmen birlikte aynı vazifeyi yerine getirmelerine mani olmadığı da görülmektedir.

Mecdelli Meryem, kanonik kaynaklarda Hıristiyanlığın temelini teşkil eden İsa'nın diriliş hadisesinin habercisi olarak, erken dönem Hıristiyan kaynaklarında da İsa'dan sonra havarileri cesaretlendiren ve onun öğretilerini en iyi kavrayan lider bir havari olarak Hıristiyan tarihindeki en önemli kadın figürlerden birisidir. Aynı zamanda Hıristiyanlık tarihi içerisinde yüzyıllarca "sonradan tövbe etmiş günahkâr bir kadın" olarak temsil edilmesiyse de Mecdelli Meryem'in kadınların kilisenin ataerkil tutumuna nasıl maruz kaldığını gösteren çok önemli bir sembol olduğu ifade edilebilir.

Kaynakça

Baring, Anne.-Cashford, Jules. *The Myth of the Goddess: Evolution of an Image*. London: Arkana Penguin, 1993.

Beavis, Mary Ann. "Reconsidering Mary of Bethany". *The Catholic Biblical Quarterly* 74 (2012): 281-297.

Bellan-Boyer, Lisa. "Conspicuous in Their Absence: Women in Early Christianity". *CrossCurrents* 53 (2003): 48-63.

Berktaş, Fatmagül. "Erken Hıristiyanlık'ta Tanrı'nın Dışıl Tasavvurları ve Hiyerarşı Karşıtlığı". *Toplumsal Tarih* 276 (Aralık 2016): 42-49.

Breninger, Birgit. *Feminist Perspectives on Cultural and Religious Identities*. New York: Peter Lang, 2012.

De Boer, Esther A. *The Gospel of Mary: Beyond a Gnostic and a Biblical Mary Magdalene*. London: T & T Clark, 2004.

Ehrman, Bart D. *Lost Scriptures Books That Did Not Make it into the New Testament*. Oxford: Oxford University Press, 2003.

Ehrman, Bart D. *Peter, Paul, and Mary Magdalene: The Followers of Jesus in History and Legend*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

Emmel, Stephen. "The Dialogue of The Savior". *The Nag Hammadi Library in English*. Ed. J. M. Robinson. 244-255. San Francisco: Harper & Row, 1988.

Fallon, J. E. "Mary Magdalene, St.". *The New Catholic Encyclopedia*. Eds. Thomas Carson, Joann Cerrito. 9: 285-288. Washington: Gale, 2002.

Fedele, Anna. "Reversing Eve's Curse: Mary Magdalene, Mother Earth and the Creative Ritualization of Menstruation". *Journal of Ritual Studies* 28 (2014): 23-36.

Foskolou, Vassiliki A. "Mary Magdalene between East and West: Cult and Image, Relics and Politics in the Late Thirteenth-Century Eastern Mediterranean". *Dumbarton Oaks Papers* 65/66 (2011-2012): 271-296.

Freke, Timothy - Gandy, Peter. *Jesus and The Lost Goddess*. New York: Harmony Books, 2001.

Grant, Robert M. "The Mystery of Marriage in the Gospel of Philip". *Vigiliae Christianae* 15 (1961): 129-140.

Isenberg, Wesley W. "The Gospel of Philip". *The Nag Hammadi Library in English*. Ed. J. M. Robinson. 139-161. San Francisco: Harper & Row, 1988.

Jansen, Katherina L. "Like a Virgin: The Meaning of the Magdalen for Female Penitents of Later Medieval Italy", *Memoirs of the American Academy in Rome* 45 (2000): 131-152.

King, Karen L. *The Gospel of Mary of Magdala: Jesus and the First Woman Apostle*. California: Polebridge, 2003.

Lambdin, Thomas O. "The Gospel of Thomas". *The Nag Hammadi Library in English*. Ed. J. M. Robinson. 124-139. San Francisco: Harper & Row, 1988.

MacRae, George W.- Wilson, R. McL. "The Gospel of Mary". *The Nag Hammadi Library in English*. Ed. J. M. Robinson. 523-527. San Francisco: Harper & Row, 1988.

Mangan, Edward A. "The Woman at The Tomb". *The Catholic Biblical Quarterly* 7 (1945): 191-200.

Marjanen, Antti. *The Woman Jesus Loved: Mary Magdalene in The Nag Hammadi Library and the Related Documents (Nag Hammadi and Manichaean Studies)*. Eds: J. M. Robinson & H. J. Klimkeit. Leiden: E.J. Brill, 1996.

McClain, Lisa. "They Have Taken Away My Lord": Mary Magdalene, Christ's Missing Body, and the Mass in Reformation England". *The Sixteenth Century Journal* 38 (2007): 77-96.

Mead, G. R. S., *Pistis Sophia*. London: Celephais, 2007.

Mercan, Şeref. *Gnostik İnciller*. İstanbul: Nokta Yayınları, 2007.

Pagels, Elaine. *The Gnostic Gospels*. New York: Vintage Books, 1989.

Parrott, Douglas M. "Eugnostos the Blessed and Sophia of Jesus Christ". *The Nag Hammadi Library in English*. Ed. J. M. Robinson. 208-220. San Francisco: Harper & Row, 1988.

Schoedel, William R. "The First Apocalypse of James". *The Nag Hammadi Library in English*. Ed. J. M. Robinson. 260-269. San Francisco: Harper & Row, 1988.

Setzer, Claudia. "Excellent Women: Female Witness to the Resurrection". *Journal of Biblical Literature* 116 (1997): 259-272.

Shoemaker, Stephen J. "Rethinking the "Gnostic Mary": Mary of Nazareth and Mary of Magdala in Early Christian Tradition". *Journal of Early Christian Studies* 9 (2001): 555-595.

Starbird, Margaret. *Mary Magdalene, Bride in Exile*. Rochester: Bear & Company, 2005.

Starbird, Margaret. *The Woman with The Alabaster Jar: Mary Magdalen and The Holy Grail*. Rochester: Bear & Company, 1993.

Thomas, Gordon. *13. Havari: Mecdelli Meryem'in Yaşam Öyküsü*. Trc. Selim Yeniçeri. İstanbul: Beyaz Balina Yayınları, 2004.

Treacy-Cole, Diane. "Mary Magdalene". *The Encyclopedia of Religions*. Ed. Lindsay Jones. 9: 5756-5758. New York: Macmillian, 2005.